

200

*година сусрећа
Тешана и Вука*

Књигу приредили
Проф. др Драго Перовић
Мр. Радомир Вучковић

СПКД „ПРОСВЈЕТА“

Гацко
2017.

Др Бранко Златковић

научни сарадник

Институт за књижевност и уметност у Београду

КАЗИВАЊА О ТЕШАНУ ПОДРУГОВИЋУ

Оскудна сазнања о животу Тешана Подруговића темељимо тек на основу записа Вука Караџића, те на основу неколико значајних спомена Симе Милутиновића Сарајлије, као и на забелешкама Јанка Шафарика које је обелоданио Андра Гавриловић. Милан Ђ. Милићевић је поновио Вукова саопштења (1888: 550–552). У писму Стефана Живковића Телемаха Вуку Караџићу од 2. октобра 1816. године две реченице тичу се Тешана Подруговића. У свом чланку из 1860. године Владан Недић је споменуо и сажео наведене податке. Он је још претпоставио да је Тешан Подруговић у својим песмама и приповеци *Међедовић* описивао путеве којима је трговао и локалитете у којима је хајдуковао. Нема се том још много шта додати, с обзиром на то да чак ни локална и завичајна предања нису позната нити забележена. Међутим, извесна осветљења добиће се уколико се познати биографски подаци поставе у шири приповедни и историјски контекст.

Вук Караџић пише да је Тешан Подруговић родом из села Казанци код Гацког из Херцеговине (*Караџић* 1986: 393) и да је најпре био трговац, па „послије убије некака Турчина, који њега ћео да убије и тако проспе своју кућу и отиде у хајдуке“ (1975: 567). Јанко Шафарик о томе пише детаљније и саопштава мотиве. Турци су били насрнули на девојку из његове задруге. Он је убио једног од насилника, а други су утекли. Због тога се одметнуо. Имао је тада око 25 година. Владан Недић рачуна да се то збило око 1800. године (1984: 21). Начин на који је Подруговић постао хајдук представља типско место у биографијама хајдука. На пример, Станоје Главаш је убио спахију Мују, па је отишао у хајдуке (*Милићевић* 1888). Карађорђево напуштање дома и прелазак у Аустрију скопчани су са сличном ситуацијом. Док је Ђорђе куповао јарчеве по селу, а то беше у време пошто се био тек оженио Јеленом, дође у његову кућу Турчин, загорички спахија, и стане да преговара са Марицом,

Карађорђевома мајком: „Е, Марице! И ти се сачува од мене и кћери сачува; али снају нећеш сачувати.“ Па јој пружи дукат: „Ма, узми то, па Јелена довече да спава са мном.“ Ђорђе се у том био вратио и саслушавши то иза куће, промоли пушку да убије Турчина. Мати, видећи то, заклони Турчина, говорећи му: „Док млада омирише своје цвеће, пак ће онда и туђе.“ Тако Ђорђе остави Турчина у животу, а потом се с породицом упуту у Аустрију (*Караџић*: 1969: 204). Према стиховима Симе Милутиновића, тек ожењени Карађорђе је пак убио похотљивог турског кесеџију Дели Мусу и укопао га је у огњишту (1993: 58–63).

Јанко Шафарик саопштава и неколико појединости о Тешану Подруговићу као хајдуку. Вели да, иако чувен јунак, никада није сам скупљао дружине нити је хтео да буде харамбаша, већ је ступао у туђу дружину и живео је слободно (*Недић* 1984: 21). Према сазнањима Симе Милутиновића, Подруговић је хајдуковао повише Сарајева у чети романијског хајдука и харамбаше Јована Демира. Када је Карађорђе 1804. године завојштио против Турака, Јован Митровић Демир је на Романији, код Новакове стијене, са својих шест другова, међу којима је био и Тешан Подруговић, пресекао чету богатих сарајевских Турака који су кренули преко Дрине против устаника. Када су Турци наишли на заседу, хајдуци су осули ватру из пушака. Више су Турака усмртили, а једни су се бекством спасили, док су неколико њих живе ухватили, које су Турци Сарајлије потом искупили великим новцем, скупим оделом и оружјем. (1993: 284–286)

После овог окршаја Тешан Подруговић је прешао Дрину и учествовао је у Првом српском устанку. Састављајући животопис Јована Митровића Демира Константин Ненадовић на посредан начин говори и о војевању и о кретању Тешана Подруговића, иако га изричито не спомиње. Он пише да је Демир са својом малом, али храбром дружином: Каљевићем, малим Бојом и другима, међу којима је био и Подруговић, прешао у Србију и да се у Ужичкој нахији сукобио са Турцима и да је од њих уграбио штошта. Међу пленом нашла се и војничка апотека коју је Демир послао Карађорђу у Тополу. За тај подвиг Карађорђе је огласио Јована Демира буљубашом на Златибору. Вожд је Демиру 1811. године издао и капетанску диплому. После тога, Демир се са својом четом тукао против Турака на граници Ужичке нахије и око Вишеграда 1813. године (*Ненадовић* 1884: 679–686).

Колико ми је познато, ови подаци до сада нису били запажени с озбиром на то да их не наводе ни Вук Караџић нити Јанко Шафарик. Вук пише да је Подруговић хајдуковао по Босни, па да је 1807. године прешао у Србију и да је тек тада приступио Устанку (1975: 567). Шафарик налази да је Подруговић учествовао у Првом српском устанку, „поглавито у бојевима на Дрини“ и да се одликовао јунаштвом и скромношћу. Био је увек озбиљан и „кад што ћутљив“. Он наводи и догађај из 1813. године. Једном када му је буљубаша Јоксим учинио неку неправду он није могао преко ње мирно да пређе. Да не би убио војног старешину он се уклонио. Напустио је дрински логор 1813. године, знатно пре пропасти Устанка, и прешао је у Срем (*Недић* 1984: 21). У казивањима о знатним хајдучима самоволно напуштање боја представља типичан хајдучки поступак. На пример, због свађе с Јаковом Ненадовићем и с Карађорђем гучевски хајдучки харамбаша Ђорђе Обрадовић Турчија оставио је опсаду Београда 1804. године и долетео је да подиже Мачву, Јадар и Рађевину (*Караџић* 1969: 343). Такође, он је пред бој на Чокешини 1804. године на милост и немилост оставио слабашног Јакова Ненадовића далеко надмоћнијим Турцима. (*Караџић* 1986: 129–136)

О томе како је, после Првог српског устанка, Тешан Подруговић у Срему пребивао у сиромаштву сагласни су Вук Караџић и Јанко Шафарик. Вук записује: „Ја га у почетку 1815. године нађем у Карловцима (у Срему) у највећем сиромаштву, где у риту сече трску и на леђима доноси у варош, те продаје и тако се рани: и кад дознам, колико и какови зна песама, дам му на дан, колико му треба, да може живети, и почнем од њега песме слушати и преписивати. Пошто ове готово све песме у Карловцима од њега препишем, узем га уочи Цвети са собом на кола и одведем у манастир Шишатовач, мислећи онде (где сам код ондашњег архимандрита, а садашњег владике Карлштадтскога Високопреосвештенога Господина Лукиана Мушицкога, имао господски квартир и сваку другу згуду и потребу), да преписујем све песме, које он зна; но кад се онда испред Васкрсенија у Србији подигне буна на Турке, и њему као да уђе сто шилака под кожу. Једва га којекако задржим око Васкрсенија, те препишем неколике од оних песама, које ми је путем идући из Карловаца на колима казивао, па га одма по Васкрсенију узем на кола и одведем у Митровицу, те оданде пређе у Србију, да се наново бије с Турцима“. (1986: 393–394)

Када је од њега песме записивао Вук мисли да је Тешан Подруговић имао око 40 година. Он га описује као „паметног“ и комуникативног казивача који је „радо којешта весело и шaljиво приповедао, али се притом нигда није смејао, него је све био мало намрштен“ (1986: 394). Вук, потом, не може да га се нахвали као певача, истичући га међу свим осталима: „Премда има доста људи, који знаду много пјесама, али је опет тешко наћи човјека, који зна пјесме лијепо и јасно. У том је покојни Тешан Подруговић (Бог да му душу прости!) био први и једини између свију, које сам ја за ови десет година налазио и слушао (1975: 567). Вук је од њега записао двадесет и две песме. Чињеницу да се међу њима највише налази оних о женидби, Владан Недић је тумачио Подруговићевом жудњом за љубављу и огњиштем, јер је као хајдук био нежења (1984: 24). Иако је Недићева претпоставка логична, такође се чини подстицајно навести и хипотезу према којој је Подруговићев репертоар одређивала и прођа песама, јер може бити да их је он певао и на свадбама.

Вук Карацић се доцније жалио да његов домаћин у Шишатовцу, архимандрит Лукијан Мушицки, није марио за гусларе и за њихове песме. О томе он пространо сведочи у гласовитом чланку *Први узрок и њочетак скуљњања нашијех народнијех њјесама*: „И ја, који сам послѣје (1815–1816) с њиме [Мушицким] живљео, могу казати, као њеко чудо, да он, премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, ни слушати! Он је на моју молбу добавио у Шишатовац 1815. године слијепца Филипа Вишњића, те сам од њега писао пјесме, и ја сам оне исте године зато доводио ондје Тешана Подруговића; и он нигда није могао једну читаву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је био томе узрок што се из младости навикао на славенски језик и на мисли и стихове другијех народа, па му се оно наше све чинило *њпросїто* и *ниско*, као што је и мени много пута говорио да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *њпросїронародни* списатељ“ (2004: 326).

Међутим, овај исказ из 1842. године умногоме противречи ранијим Вуковим изјавама. У Предисловију *Мале њпросїтонародње славено-сербске њјеснарице* (1814) Вук је јасно назначио да је од

Лукијана Мушицког добио најранији подстицај за скупљање народних песама (1965: 37), а у Посвети *Народне србске њеснарице* (1815. г.) пише да је Лукијан Мушицки „први от Србаља почео њи скупљати“ (1965: 137). Такође, на основу расположиве преписке онога времена, као и других извора, види се да је Мушицки, напротив, био срдачан према Филипу Вишњићу. Више га је пута угостио у Шишатовцу, распитивао се за њега. Звао га је чича-Филипом. Према томе, извесни зазор о коме Вук пише чини се да је упућен Тешану Подруговићу, јер Лукијан Мушицки није волео и није ценио хајдуке. О томе налазимо и једну потврду. Може бити да је Тешан Подруговић био и предмет једне жучне расправе између Лујијана Мушицког и Вука Караџића, која се напоследку претворила у свађу. Неприлику описао је Вук: „У манастиру Шишатовцу један пут (1816. г.) за ручком Мушицки је викао на наше хајдуке, говорећи: не само да хајдукују по Турској него и да прелазе преко Саве у Срем, да срамоте народ свој итд.; ја сам пак хајдуке бранио, доказујући да је највише криво турско правитељство што ми хајдука толико имамо; да многи отиде у хајдуке за невољу; да у нас у хајдуке иду понајвише најзнатнији људи и да међу њима има добријех и поштених људи, који тек у друштву стану мало-помало зло чинити; да су хајдуци и у почетку буне на хахије (1804. год.) били народу од велике помоћи и користи итд. Овако, бранећи сваки своје мисли, дође готово до свађе и Мушицки се тако расрди да престане говорити са мном“ (2004: 309–310).

О Подруговићевом учешћу у Другом српском устанку 1815. године сведочи Сима Милутиновић Сарајлија у *Србијанци*, а особито у *Историји Србије од 1813. до 1815. године*. Извештај је из прве руке, јер је и сам Милутиновић био учесник боја на Дубљу. У томе се боју, 14. јула. 1815, како наводи, „тако просуо да је до смрти морао да носи потеге од јелење коже“. Наиме, након заузимања Карановца, кнез Милош је војску покренуо на Дрину пред Бошњаке. Један турски одред био се ушанчио на Дубљу у Мачви. Пошто је Милош соколио војнике, они силно ударе на турски шанац. Претходно направе „домузарабе“ – на двоколицама приковане даске, тако да неколико војника могу да гурају двоколице заклонивши се иза дасака. Осим тога, сваки војник је носио по проштац и „вашине“ (сирово грање). Иза тих накарада, којих су се Турци преплашили на Палежу, напредовао

је и Тешан Подруговић, који је припадао чети голаћа или ти голих синова. Он је први ускочио у шанац са тројицом војника из Вуковог Јадра (браћа Јово и Петар Чарковић и Илија Коренита). Турци се смету, па нагрну у бекство. Срби су их тукли тако да је од хиљаде Турака преживело осамдесет. Из шанца је избегао и турски паша, па се сакрио иза хроста, чекајући сутон да бежи преко Дрине. На дрво се био успео његов доглавник да га ивештава о кретањима Срба. Тешан Подруговић је угледао Турчина, наперио је пушку и оборио га је с хроста: „Подруг дигне своју пушку на око, и тек образу је прислони, а Турчин онај озго те низ грм од гране до гране док на земљу трес“ (1888: 365). У *Србијанци* се наводи: „Ил’ Тешан’ма с грмов’ устрељани, / Те сваљали с’ ко имеле штогде...“ (1993: 490). Затим, притрче Јадрани да опљачкају устрељаног, али су утом пронашли још једног гологлавог и обезоружаног Турчина који се издавао да је паша. Једино му је сабља висила око врата, коју му је одмах отргао Јован Чарковић. Турчина одведу кнезу Милошу. Он је одузео уграбљену сабљу и вратио ју је паши, а Јована је обдарио с пет дуката. У том притрчи неки војник, те полућурак, који је остао на паши, хтеде да му скине. Милош подвикне: „Остав то, не дирај у чојка! Имао је тко узети то и прије тебе“ (1888: 365–367). Заробљеног Ибрахим-пашу Никшићког кнез Милош је одвео у свој чадор и погостио га је кафом и дуваном. Као турском паши одавао му је почаст неколико дана, даровао му је хата, ћурак и пет стотина гроша, па га је најпосле пустио у Босну везиру Куршид-паши.

Међутим, после боја на Дубљу долази до преокрета у српско-турским односима. Због коначног Наполеоновог слома и турских пораза, те и из страха од руског притиска, заповедници турских војски нуде Србима преговоре. Кнез Милош је преговарао и са једним и са другим пашом, па је најпосле прихватио услове Марашли Али-паше и у јесен 1815. утврђен је мир, а Србији је призната извесна унутрашња аутономија. Тако је и Тешан Подруговић оставио војничку службу и отишао је у Босну да тражи друго занимање. Вук збори да пошто се оне јесени Срби умире с Турцима Подруговић „отиде у Босну, и проврљавши којекуда по своме пређашњем обичају, састави неколико коња и намести се негде у најиј Сребреничкој да живи као кириција; но наскоро по том испребијају га некаки Турци па умре од убоја“

(1986: 394). Јанко Шафарик друкчије и потпуније наводи. Он налази да је Подруговић тада допро чак до Босанске крајине. Доцније, убивши тамо с неким људима бега Омаревића одметнуо се опет у хајдуке (*Недић* 1984: 21–22). Стефан Живковић Телемах пише 1816. године Вуку Караџићу: „Подруговић твој влада сада целим Зеленградом (шумом и планином) по Босни и Херцеговини, весма се разгласи о некаквим љутим харамбашом. Казују ми овуда, јолдаш, да је сав у злату” (1987а: 323). Занимљиво је да је Живковић описао хајдучког харамбашу слично као што је Тешан Подруговић насликао Бошка Југовића у својој песми: „На алату вас у чистом злату“ (*Караџић* 1987б: 210). Због убиства Турчина, Јанко Шафарик пише да су за Подруговићем слате потере. Када се ствар унеколико заборавила, он науми да опет оде у Србију. Мирно прође добар део пута, али се на једном преноћишту споречка с неким Турцима. Убивши их неколико, он је и сам рањен. Покушао је да утекне, али га Турци сустигну. Оставши без муниције, Подруговић се бранио камењем и измицао је. Иако су га нападачи још двапут ранили он је успео да утекне и да се сакрије у планини. Тешке озледе приморале су га да сиђе у село, где је подлегао ранама после неколико дана. То је било око 1820. године (*Недић* 1984: 21–22).

Опис Подруговићеве смрти, такође, припада општим местима у приповедном формирању хајдучких биографија, јер постоје аналогије и с другим примерима. Према једној верзији, четрдесет Арнаута нападне Станоја Главаша у село Баничини, када је био дошао на неку свадбу. Он се склони у некакву колибу и у одбрани убије седам Турака. Када се ухвати сумрак, Главаш нагна да бежи, али како је био у чизмама, саплете се и падне, те га један Турчин грдно рани. Онако рањен, Станоје узврати ватру и погоди једног гониоца који одмах падне и „захрчи издишући“. Станоје му рекне: „Гле, ти од једне ране па већ хрчеш; а на мени оволике, па ми још није ништа“. Али, снага га изда, те падне, а Турци му одсеку главу и однесу је у Београд. Казује се да су његову главу откупили његови рођаци, па су је сахранили с телом. Вели се да су је платили златом колико је она била тешка, а знатно је тежила с озбиром на то да је Станоје ради крупне главе прозван Главаш (*Злајковић* 2010: 36–37). У вези с тим постоје извесне аналогије и са предањем о пореклу Тешановог презимена. Вук Караџић пише да се Тешан „по оцу звао Гаври-

ловић, па су га Подругом и Подруговићем за то прозвали, што је био врло велики, тј. по другога човека“ (394). Међутим, постоје и претпоставке да надимак потиче и од Тешанове склоности ка шали и подругивању (*Лакићевић* 2015).

Знатно присуство типских и општих места у биографији Тешана Подруговића сведочи о томе да расположиви подаци нису претежно документаристичког порекла већ да су они сабирани и грађени према обрасцима хајдучких приповедних биографија.

Извори

Златковић, Бранко. *Настајање нове српске државе у усменом народном стваралаштву. Казивања и усмене приповедне врсте о историјским личностима и догађајима од Првог српског устаника до Берлинског конгреса (1804–1878)*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009.

Караџић, Вук Стефановић. „Пјеснарица 1814. и 1815“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. I. В. Недић, ур. Београд: Просвета, 1965.

Караџић, В. С. „Историјски списи II“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XVI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969.

Караџић, В. С. „Српске народне пјесме I“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига IV. В. Недић, ур. Београд: Просвета, 1975.

Караџић, В. С. „Српске народне пјесме IV“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VII. Љ. Зуковић, ур. Београд: Просвета, 1986.

Караџић, В. С. „Преписка I 1811–1821“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XX. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1987.

Караџић, В. С. *Српске народне пјесме II*. Београд: Просвета – Нолит, 1987.

Караџић, В. С. „Срби сви и свуда“. Д. Иванић, ур. Андрићград: Андрићев институт, 2004.

Лакићевић, Драган. *Српски Хомер. Вукови епски певачи и јунаци*. Београд: Вукотић медиа, 2015.

Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знаменијих људи у српског народа новијег доба*, Београд, 1888.

Милутиновић, Сима Сарајлија. *Историја Србије од почетка 1813. до конца 1815. године*. Београд, 1888.

Милутиновић, С. С. *Србијанка*. Д. Иванић, ур. LXXXVI, књ. 573. Београд, СКЗ, 1993.

Недић, Владан. *Вукови њевачи*. Београд, Рад, 1984.

Ненадовић, Константин. *Животи и дела великог Ђорђа Пејровића Карађорђа, Врховног Војвода, ослободиоца и Владара Србије и животи његови Војвода и јунака II*. Беч, 1884.

САДРЖАЈ

Божо Тепавчевић ТЕШАН ПОДРУГОВИЋ – БАРЈАКТАР ВУКОВЕ ЕПОХЕ	5
Др Будимир Алексић ПИТАЊЕ ПОРИЈЕКЛА И ЕТНИЧКЕ ПРИПАДНОСТИ ВУКОВОГ ПЈЕВАЧА ТЕШАНА ПОДРУГОВИЋА	15
Доц. др Драга Мاستиловић РАДОВАН САМАРЦИЋ И ЕПСКА ВЕРТИКАЛА СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ	23
Др Миодраг Матицки ТЕШАНОВ МАРКО КРАЉЕВИЋ	30
Анђелина Никчевић СЈАЈ ЗЛАТА У ПЈЕСМАМА ТЕШАНА ПОДРУГОВИЋА	36
Саша Кнежевић АУТОБИОГРАФСКИ ПОРТРЕТИ ЕПСКИХ ЈУНАКА	54
Валентина Питулић ВЛАДАН НЕДИЋ О ТЕШАНУ ПОДРУГОВИЋУ	65
Др Бранко Златковић КАЗИВАЊА О ТЕШАНУ ПОДРУГОВИЋУ	77

200 ГОДИНА СУСРЕТА
ТЕШАНА И ВУКА

Књигу њирредили
Проф. др Драго Перовић
Мр. Радомир Вучковић

Пријрема и њрелом
Ратомир Димитријевић

Лекѡор и корекѡор
Проф. др Михаило Шћепановић

Издавач
СПКД „Просјвета“ Гацко

За издавача
Радомир Вучковић

Шћамѡа
„Филип Вишњѡић“ Београд

Тираж
300

2017.

ISBN 978-99976-715-1-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

821.163.41.09-13:398(082)

ДВЈЕСТА година сусрета

200 година сусрета Тешана и Вука / [приредили Драго Перовић, Радомир Вучковић]. - Гацко : СПКД Просвјета, 2017 (Београд : “Филип Вишњић”). - 85 стр. ; 20 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз поједине радове. - Сажетак на енгл. језику уз поједине радове.

ISBN 978-99976-715-1-6

COBISS.RS-ID 6770712